ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

PhD., professor Umarov Aziz Mirfozilovich

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti

Tel: +998 90 356 00 85

Magistrant Nurmamatova Xusniya To'ychiyevna

Toshkent arxitektura-qurilish universiteti

Tel: +998 88 030 19 25

REKREATSION HUDUDLARDA KICHIK ARXITEKTURA SHAKLLARI VA LANDSHAFT DIZAYNINING FUNKSIONAL AHAMIYATI

Annotatsiya. Mazkur maqolada rekreatsion hududlarda kichik arxitektura shakllari (KASh) va landshaft dizaynining funksional ahamiyati tahlil qilinadi. Tadqiqotda ushbu elementlarning estetik, ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlari o‘rganilib, zamonaviy shaharsozlikda rekreatsion hududlarni tashkil etishda ularning o‘rni asoslab beriladi. Shuningdek, landshaft dizayni orqali hududning mikroiqlimi, aholining dam olish sifati va urban muhitning barqarorligi oshirilishi ilmiy jihatdan yoritiladi.

Kalit so‘zlar: rekreatsion hudud, kichik arxitektura shakllari, landshaft dizayni, urban muhit, ekologiya, funksionallik, estetik muhit.

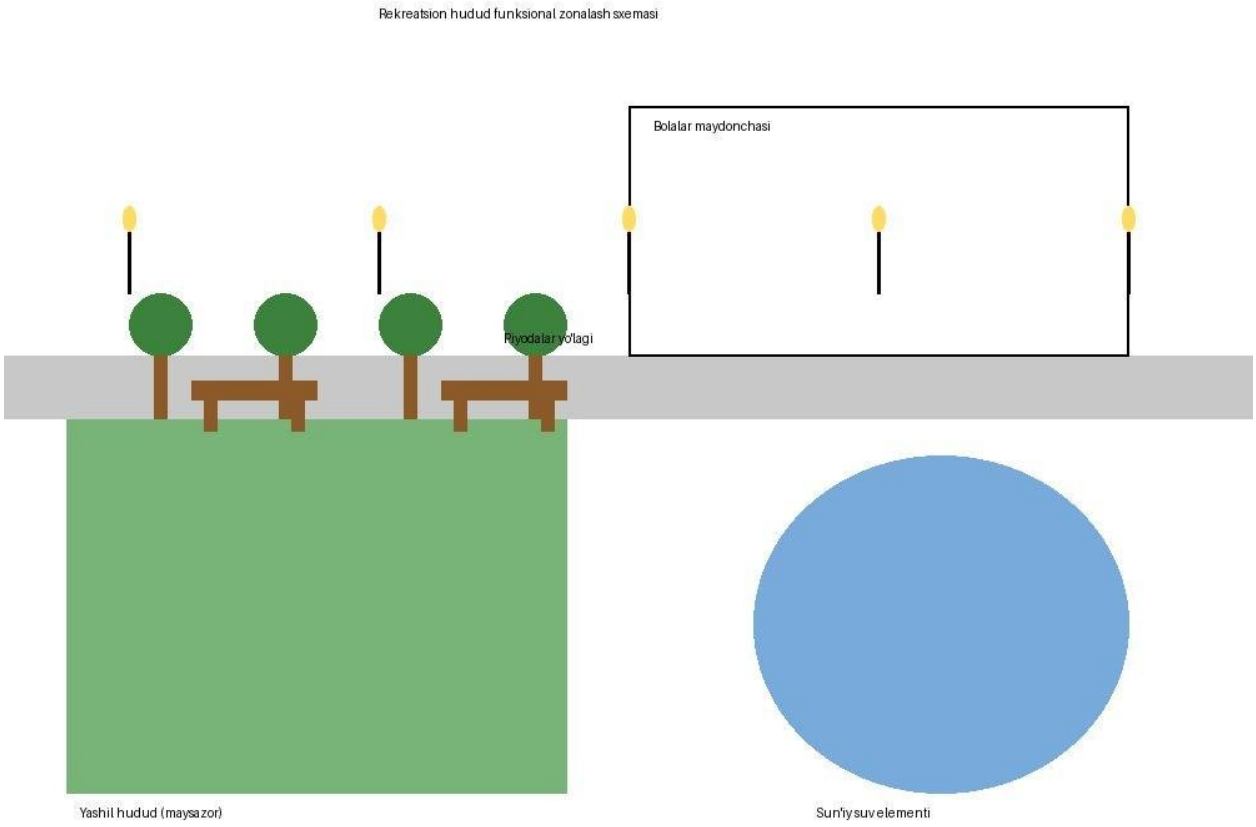
Zamonaviy urbanizatsiya jarayonida shahar hududlarida rekreatsion makonlarni tashkil etish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Aholining dam olish, sog‘lom turmush tarzini olib borish va psixologik tiklanish ehtiyojlari ortib borayotgan sharoitda rekreatsion hududlarning sifatli loyihalanishi dolzarb masalaga aylangan. Bu jarayonda kichik arxitektura shakllari va landshaft dizayni asosiy vositalardan biri sifatida xizmat qiladi. Ular nafaqat hududning tashqi ko‘rinishini yaxshilaydi, balki uning funksional samaradorligini ham ta’minlaydi.

Rekreatsion hududlarda kichik arxitektura shakllari tarkibiga skameykalar, pavilyonlar, pergolalar, favvoralar, yoritish moslamalari, bolalar o‘yin maydonchalari va boshqa elementlar kiradi. Ushbu obyektlar hududdan foydalanish qulayligini oshiradi va turli yoshdagi foydalanuvchilar uchun mos muhit yaratadi. J. Gehl ta’kidlaganidek, inson markazli shaharsozlikda ochiq jamoat makonlarining sifati bevosita kichik arxitektura elementlari bilan belgilanadi. Landshaft dizayni esa hududni ekologik va estetik jihatdan tashkil etishda muhim rol o‘ynaydi. O‘simliklar kompozitsiyasi, yashil hududlar, suv obyektlari va relyef elementlari orqali mikroiqlimni yaxshilash, havoni tozalash va shovqinni kamaytirish mumkin. Ian McHargning ekologik rejalashtirish nazariyasiga ko‘ra, tabiiy landshaft elementlarini hisobga olgan holda loyihalash barqaror rivojlanishning asosiy sharti hisoblanadi.

Kichik arxitektura shakllari va landshaft dizaynining integratsiyasi rekreatsion hududlarning funksional samaradorligini oshiradi. Masalan, daraxtlar soyasida joylashtirilgan skameykalar foydalanuvchilar uchun qulay dam olish muhitini yaratadi. Shuningdek, suv elementlari (fontanlar, sun’iy ko‘llar) hududning vizual jozibadorligini oshirish bilan birga, issiq iqlim sharoitida sovituvchi effekt beradi. Bundan tashqari, rekreatsion hududlarning iqtisodiy samaradorligi ham mazkur elementlarga bog‘liq. Yaxshi loyihalangan landshaft va KASh

hududga tashrif buyuruvchilar sonini oshiradi, bu esa xizmat ko‘rsatish va turizm rivojiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. O‘zbekiston sharoitida, ayniqsa, tog‘oldi va tabiiy hududlarda rekreatsion zonalarni rivojlantirishda landshaft dizayniga asoslangan yondashuv muhim hisoblanadi. Zamonaviy tendensiyalarda ekologik materiallardan foydalanish, energiya tejovchi yoritish tizimlari va universal dizayn tamoyillari (inklyuzivlik) muhim o‘rin tutmoqda. Bu esa rekreatsion hududlarni nafaqat chiroyli, balki barqaror va barcha qatlamlar uchun qulay qiladi.

Rekreatsion hududlarni samarali tashkil etishda funksional zonalash va elementlarning o‘zaro integratsiyasi muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy landshaft dizayni konsepsiyalariga ko‘ra, hudud bir nechta funksional zonalarga — faol dam olish, passiv dam olish, bolalar o‘yin maydonlari, suv elementlari va yashil hududlarga ajratiladi. Ushbu zonalar o‘rtasidagi bog‘liqlik piyodalar yo‘laklari, yoritish tizimlari hamda kichik arxitektura shakllari orqali ta’minlanadi. Xususan, daraxt va butalar bilan boyitilgan yashil hududlar mikroiqlimni yaxshilab, soyali va qulay muhit yaratadi, suv elementlari esa hududning vizual-estetik qiymatini oshirish bilan birga, termoregulyatsion effekt beradi. Shu bilan birga, skameykalar, pergolalar va yoritish moslamalari foydalanuvchilarning hududdan foydalanish davomiyligini oshiradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, kompleks yondashuv asosida tashkil etilgan rekreatsion hududlarda ijtimoiy faollik 20–30% gacha ortadi.

2-rasm. Rekreatsion hududning funksional zonalash sxemasi.

Rekreatsion hududlarda kichik arxitektura shakllari va landshaft dizayni muhim funksional va estetik ahamiyatga ega. Ular hududning foydalanish samaradorligini oshirish, ekologik barqarorlikni ta’minlash va aholining dam olish sifatini yaxshilashga xizmat qiladi. Zamonaviy shaharsozlikda ushbu elementlarni kompleks va ilmiy asoslangan holda qo‘llash rekreatsion hududlarning muvaffaqiyatli rivojlanishini ta’minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Gehl J. Cities for People. – Washington: Island Press, 2010.
2. McHarg I. L. Design with Nature. – New York: Natural History Press, 1969.
3. Ching F. D. K. Architecture: Form, Space, and Order. – Wiley, 2014.
4. Booth N. K. Basic Elements of Landscape Architectural Design. – Waveland Press, 1983.
5. O‘zbekiston Respublikasi Qurilish vazirligi. Shaharsozlik normalari va qoidalari (ShNQ). – Toshkent, 2020.
6. Simonds J. O., Starke B. Landscape Architecture: A Manual of Environmental Planning and Design. – McGraw-Hill, 2013.